

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

III. рік. Ч. 40.

Відень, 28 мая 1916.

Ч. 100.

Українське шкільництво в зайнятих землях і єврейська справа.

При організації українського шкільництва в зайнятих землях місцеві чинники зустріли ся в практиці з єврейською справою. Тому й ми забираємо в сій справі голос, аби означити загально наше відношення до Євреїв.

Українсько-єврейські відносини мусимо укладати тепер незалежно від того, як вкінці зложать ся обставини в зайнятих центральними державами українських землях, лиш з огляду на дотеперішнє та в будуччині неминуче спільне життє обох народів на одній землі, виходячи при сїм не з льокальних обставин, а маючи на увазі полагодженне справи на цілім просторі українських земель.

Яко поневолена нація Українці найліпше розуміють чуже підневольне життє та признають за кождим народом, що має свою територію, право на державну самостійність, а національним меншостям, які живуть на українській території, право на свободний культурний розвиток на національній основі та в національних формах. Право се належить ся передовсім Євреям.

Само собою розумієть ся, що Євреї, плекаючи свою національну культуру, користаючи з усіх інших прав, яких собі бажають і о які борять ся самі Українці, будуть почувати ся горожанами української землі й що добро українського народу, розвиток його національної культури й матеріяльного достатку буде Євреям так само лежати на серці, як і самим Українцям.

Виходячи з сього засадничого становища, признаємо Євреям відповідні права в публичнім і громадським життю.

Спеціально щодо шкільної справи, то ми витаємо кооперацію в сїм ділі Українців і Євреїв і тішим ся з факту оснування в деяких місцевостях українських шкіл, спільних для українських і єврейських дітей.

Зайняті центральними державами українські землі складають ся з Холмщини, Підляся й части Волині. Є се українська національна територія під історичним і етнографічним оглядом, пересипана невеликими національними меншостями, найповажнійшу чисельну силу з яких становлять Євреї. Ціле шкільництво в сих областях повинно мати лиш український характер щодо викладової мови й щодо складу органів, які тим шкільництвом мають управляти.

Згідно з сим народні й середні школи, як рівнож школи иншого роду на зайнятій українській території, мають бути спільні для дітей української і інших народностей,

з тим, що польська мова має бути цілком виключена з українських шкіл яко предмет науки, натомісць німецька мова має бути обовязковим предметом науки. Не виключаєть ся осібних шкіл для національних меншостей з матірною викладовою мовою, але в сих школах українська мова й німецька мусять бути обовязковим предметом науки. Натомісць повинна бути виключена з усіх шкіл яко предмет науки російська мова.

Національна українська школа повинна бути в українських землях для того, щоб з огляду на присутність на українській території инших народів уникнути відчуження сих народів від більшости автохтонного населення, щоб ті инші народи, при однаковім вихованню й при пошанованню їхньої мови, звичаїв і обичаїв, полюбили минувшину України та разом з Українцями працювали для будуччини спільної всім вітчизни.

Як буде зорганізоване ціле шкільництво в зайнятих краях у будуччині, годі щось про се певне тепер сказати, але в сїм переходовім часі Українці мусять напружити всі сили, щоб заспокоїти шкільні потреби населення і щоб забезпечити шкільництво на українській землі перед ворожими Українцям загіями. Союзником нашим у сїм ділі можуть бути Євреї, коли зрозуміють свій в тім інтерес.

Очевидна річ, що в місцевих шкільних організаціях мусять мати відповідну участь передовсім Євреї. Нашим тільки бажаннем є, щоб ті організації мали український національний характер, не для того, щоб Українці хотіли майоризації в містах єврейських більшостей, але для того, щоб збереженнем українського національного характеру шкільництва, при забезпеченню національних прав Євреїв, не давати оружя ворожим Українцям і Євреям елементам для антисеміцької агітації, матеріял для якої дала-б напр. і така обставина, що в якімось місті українською школою управляли-б Євреї. Уникати сього мусимо головним чином з огляду на українсько-єврейські відносини по селах, де тим лекше буде забезпечити єврейським меншостям відповідну участь у шкільних і инших громадських справах, чим менше Євреї будуть користати з своєї переваги в містах.

Щодо подавання в українських школах єврейським дітям науки старо-єврейської мови, то можливости сього не тільки не виключаємо, але противно бажаємо єврейській мові здобути такі права горожанства, яких Євреї домагають ся.

Про „крізу“ в українськiм політичнiм таборі.

В польських часописах появила ся була вістка про крізу в Загальній Українській Раді, а саме про виступлення з Президії Ради відпоручників двох галицьких партій: радикальної й соціально-демократичної.

В тім саміс часі, як появила ся та вістка, відбули ся два засідання Українського парламентарного Клубу у Відні (в днях 7 і 9 мая 1916). Оголошений у часописах комунікат про сі засідання звістив суспільности, що уконституувала ся Президія Клубу в обновленіс складі та що рішено перевести тіснійший контакт між українськими парламентарними заступництвами через скликанне спільних нарад у загально-національних справах.

В межичасі між одним і другим засіданнем Українського парламентарного Клубу відбула ся авдієнція Президії Клубу в міністра заграничних справ барона Буріяна (дня 8 мая 1916), про що довідала ся суспільність з осібногo комунікату.

Отсі факти дали львівським орґанам української преси — „Ділу“ й „Українському Слову“ — підставу до таких заміток.

„Діло“ (ч. 119, з дня 12 мая 1916) з факту авдієнції Президії Українського парламентарного Клубу в міністра заграничних справ висувало, що Клуб рішив ся сам від себе займати ся справами загально-національної політики, які досі лежали в обсягу діяльности Загальної Української Ради; що так само й інші українські посольські гурти можуть на власну руку забирати в сих справах голос; що спільні наради й виступи всіх українських послів в загально-національних справах можливі, але не конечні та що серед такого укладу відносин ледви чи буде існувати Загальна Українська Рада.

Далі „Діло“ пише, що „українське громадянство домагаєть ся від своїх орґанів національно-політичних успіхів“ і що „суспільність буде за них вдячна без огляду на те, хто і як їх для народу принесе, хоч не є байдужною річю, хто з українських політиків і яким способом буде виводити користи свому народови“.

Говорячи про особистий бік події в Українськiм парламентарнім Клубі, „Діло“ називає влучним добір до Президії Клубу на заступника голови д-ра Евгена Левицького та сподієть ся, що голова Клубу др. Кость Левицький найде в ньому доброго помічника.

„Українське Слово“ (ч. 119, з дня 13 мая 1916) подібно, як і „Діло“, авдієнцію Президії Українського парламентарного Клубу зрозуміло як рішення Клубу перейняти на себе загально-національні справи, які досі лежали в обсягу компетенції Загальної Української Ради. Вістку польських часописей про крізу в Загальній Українській Раді уважає „Українське Слово“ небезосновною при порівнанню тої вістки з акцією Українського парламентарного Клубу, а здекомплетуванне Загальної Української Ради — довершеною подією.

Причини до затривоження з приводу сих подій „Українське Слово“ не бачить. Перейняте керми політики Українськiм парламентарнім Клубом витає газета „яко дальший етап у праці коло будівлі нашої будуччини“. Надії „Українського Слова“ зміцняє саме ся обставина, що „заступництво наших справ опинило ся знов у руках вибраних

народом послів“, а „народ і історія оцінять усяку корисну роботу, не оглядаючи ся на те, хто та як її довершує“.

„Українське Слово“ рівнож одмічає вибір до Президії Українського парламентарного Клубу д-ра Евгена Левицького, імя котрого „говорить само за себе“.

Обидві львівські часописи зазначають при сім, що автентичного потвердження крізи в Загальній Українській Раді нема, та не зважаючи на те, прийняли вістку про се правдоподібною, поставили сю вістку в звязок з акцією Українського парламентарного Клубу й оцінили та пояенили цілу „подію“ так, як се в горі наведено.

З деяким спізненнем появив ся комунікат Президії Загальної Української Ради (в „Ділі“ ч. 123, з дня 18 мая 1916, в „Українськiм Слові“ з того самого дня та в попереднім числі „Вістника“), який констатує, що „ніякої крізи ані в Загальній Українській Раді, ані в її Президії нема“, що „Президія відбуває дальше правильно свої засідання та полагаєть ся справи, які входять у круг ділання Загальної Української Ради“.

Одночасно комунікат Президії Ради признає яко само собою зрозумілу річ, „що представники окремих партій, котрі засідають у Президії Загальної Української Ради, можуть деколи розходити ся в оцінці прояв політичного життя й відношення урядових кругів до українського питання та в доборі засобів до як найуспішнійшого його полагождення“, хоч при сім розуміють потребу взаїмних уступок і з „рішучістю стоять за удержаннем і зміцненнем нашої безпартійної, спільної орґанізації, утвореної волею цілої суспільности“.

Президія Ради висловлює вкінці переконанне, що широкі круги українського громадянства піддержуватимуть Загальну Українську Раду й „охоронятимуть її перед усякими затіями“.

На другий день по оголошенню повищого комунікату Загальної Української Ради „Діло“ (ч. 124, з дня 18 мая 1916) умістило редакційну статю, в котрій заявило, що „треба бути хйба безнадійно затраченим дегенератом політичним, щоб не відчути полекші на вістку, що спільна політична орґанізація всіх Українців, без різниці партійної і краєвої приналежности далі існує“, хоч звістка про крізу в Загальній Українській Раді, „здавало ся, одержала посередне потверженне в змісті донесення про події в Українськiм Клубі, тім самім Клубі, який від першого дня свого повстання своїм внутрішнім життям був предметом жури цілого українського громадянства“.

Про Загальну Українську Раду говорить „Діло“ в сій статі, що вона „вже трохи укріпила ся, трохи придбала собі орґанізаційної рутини в середині й поваги назверх, навіть може повелічати ся деякими національними заслугами й успіхами.“ Колиб Рада перестала існувати, або перемінила своє справжнє існуванне на позірне існуванне, се було-б великим ударом. „Серед ран, які нам завдала ся війна, (була-б) одна рана більше й то рана дуже болюча“...

„Українське Слово“ на комунікат Ради безпосередньо не реагувало.

Перед тим, як появив ся комунікат Загальної Української Ради, вістка польських часописей про „розлім“ в українськiм політичнiм таборі, приправлена новими „подроби-

цями“ на підставі голосів львівської української преси й комунікатів Українського парламентарного Клубу, пішла гуляти по німецькій пресі в Австрії й Німеччині та в чужих людей мусіло повстати вражінне, що в українським таборі дійсно щось недобре діється.

По „крізі“ депутація Президії Ради була в намісника Галичини перед тижнем, а Рада відбула по сім дня 19 мая 1916 XXI засідання; на нім Президія здавала звіт з своїх чинностей, а Рада прийняла в ріжних справах ряд постанов (див. комунікат в Вістях).

В останніх днях, а саме 23 мая відбуло ся знову засідання Українського парламентарного Клубу, на котрім, у ціли виконання ухвали Клубу з дня 9 мая 1916, рішено дати почин до оснування одноцільної української парламен-

тарної репрезентації. До переведення сього рішення упрощено дд. д-ра Костя Левицького, Юліяна Романчука — з боку Клубу та члена палати панів радника двору Ів. Горбачевського. Се рішення Клубу — оскільки знаємо — не нарушує існування Загальної Української Ради, а всі відмінні поголоски, поширені в сій справі пресою, безпідставні.

Таким способом одноцільна українська парламентарна репрезентація, колиб прийшло до її оснування, існувала-б побіч Загальної Української Ради та на підставі відповідного поділу чинностей перейняла-б на себе веденне деяких політичних справ.

На сім кінчимо наразі наш реферат про перебіг „крізи“ в українським політичним таборі в Австрії.

Початок протверезіння в Росії.

П'янство було страшним ворогом Росії. З початком війни заборонено продаж алкоголю. Хто не міг обійти ся без горілки, пив денатурований спиртусе, ляк, палітуру, одеколон і т. ин., троїв ся та вмирав; хто міг прожити без неї, жив тверезим. П'янство зменшило ся в Росії до мінімальних розмірів. Але перед початком війни, а особливо по її оповіщенню російське правительство й націоналісти старали ся всіми можливими способами впоїти в народ отруту шовінізму, гіршу від горілки, запаморочити його ненавистю до чужинців, яких вони називали ворогами й проти яких провадили війну. І дійсно не лиш російська інтелігенція, а й ширші маси народу охопило божевілле войовничого шовінізму. І треба було другого року війни, втрати мільонів людду, втрати значної частини російської території та небувалої фінансової й економічної кризи на те, щоб у Росії почало ся хоч незначне протверезінне від чаду війни.

Правда, в правих кругах Росії, близьких до уряду, але далеких від народу, вже перед кількома місяцями почав ся досить помітний рух проти безцільного продовжування війни, про який ми вже мали нагоду писати. Але сей рух раз спричинив головним робом страх правих перед революцією, яка була-б вибухнула в разі неминучої поразки Росії, а далі обмежив ся на досить нечисленні круги російської реакції. Незабаром почала ся опозиція проти війни також у радикальних кругах російської інтелігенції, котра знайшла свій вислів між иншим і в її органі „День“. Причини, які примушують російську демократію виступити тепер проти війни, не мають, розумієть ся, майже нічого спільного з мотивами противенних виступів російської реакції; виступи демократичних кругів оперті на щораз більшим опорі народніх мас проти дальшої безцільної війни й будуть тим більш рішучими, чим більш незносною ставатиме вона для широких мас російських горожан.

До радикальних лібералів, згуртованих коло „Дня“, пристають і соціалістичні круги, найбільш визначним провідником котрих являєть ся відомий російський письменник Максим Горький. На сірім одноманітнім тлі „патріотичних“ російських місячників заснована й проваджена Горьким „Літопись“ викликала незвичайне вражінне в російським громадянстві.

Горький не був перед війною ані визначним політичним діячем ані журналістом, а лиш чутливим письменником і

тепер він відчув змагання нової молоді російської демократії до миру, соціалістичної демократії, яка нічого спільного не хоче мати з старими провідниками російського соціалізму Плехановим, Бурцевим і такими иншими, котрі свідомо чи несвідомо старають ся прикрити інтересами робітництва заборчі ціли російського царату та шовінізму. Цілком природно, що Горьківська „Літопись“ викликала цілу бурю полеміки й протестів не лиш з боку російських лібералів, а й націоналістичних соціалістів: вони не могли знести того, що напр. пише в „Літописи“ один з найближших співробітників Горького, Суханов, а саме, „що Німеччина не мала найменшої потреби починати війну, бо вона й без війни перемогла Англію та Францію і на світовім ринку і в межах їх власних територій, але ся війна була потрібна й майже необхідна для Франції й Англії, бо поразка Німеччини була для них єдиним способом зміцнити їх захитане монопольне положенне“. Старі російські журнали „Русская Мысль“, „Современный Мир“ і инші, які цілий час війни старали ся переконати Росіян, що Росія зробила ся жертвою нападу „німецьких мілітаристів“, розумієть ся, обурені в найвищій мірі сим цінним признаннем незалежного російського журналу. А старий російський соціалістичний демократ Потресов в „Ежемесячн-ім Журнал-і“ не соромить ся навіть закинути Горькому його „босяцьку“ минувшину й „некультурність“, пишучи: „Ми не маємо традицій, у нас нема культури з вартостями, які вона зберігає; морально ми голі, як той босяк, котрого колись оспівував теперішній покровитель „Літопис-и“, се його босяцький нігілізм святкує тепер свій дикий шабаш у демократії, він, босяк, почуваеть ся тепер вільно, добре йому, що всюди тепер панує хаос, він може тепер розмахнути ся та з цілої сили дати по шапці Плеханову, Гедови, Вандервельде, Каутському й усім тим, що не відповідають найновішому напрямови його думок“.

Що Плеханову з Потресовим і Бурцевим, які діяльно помагали лібералам морочити широкі народні маси, не подобаеть ся мужній виступ Горького та його прихильників, се більш ніж зрозуміле, але можна сподівати ся, що ні ліберальні ні соціалістичні шовіністи не спроможуть ся вже спинити процесу протверезіння мешканців Росії, що може в значній мірі прискорити скінченне тепер уже цілком безнадійної для Росії війни.

М. Троцький.

Героям Манівки.

Серед гордих Карпат на високій горі,
Де орел на нічлії прилітає,
Там по трудах важких, по кривавій борбі
Товариство борців спочиває.

І що ночі вони у добу зоряну,
Як палають у сяйві зірничій,
Проганяють від себе сонливу мару
І встають із сирієї землиці . . .

І глядять вони в діл — на обіцяний край,
Від утіхи їх очі палають;
Там чудова весна сіє полем розмай,
Білі квіти загни вкривають.

Але що се у далі до зорі блистить?
Чи хто зброю до бою знімає?
Ах, полянь, як там кровця із рани біжить!
. . . Чи стоїш се, чи клич так лунав? . . .

— Так, се з ворогом в бій наша йде дружина;
Тисяч рук до свободи знімають; —
Хоч ми впали, та їм наша смерть не страшна,
Вони труд наш героїством вінчають.

— На добраніч, брати! — так говорять вони,
Хай вам воля за труд ваги прилине!
Ви за матір борітесь, — не здужав ми,
На спочинок човно наше лине . . .

— Ми підемо у даль, там, де правда живе,
І будемо у долі бламати,
Щоб приминула к вам, ваше діло святе
Сяйвом волі з висот увінчати.

Потрясла ся гора. Гасне ясна зоря,
Ясні сяйва зза гір виринають;
Під героями в мить розкриваєсь земля, —
Вони тихо в гробах засипляють . . .

* * *

Таємничі борці,
Гей, скажіть ви мені:
Що вам сниться тепер —
У весняній дні? . . .

Чи уноситесь ви
По просторах буйних,
Чи пливете човном
По ялах пресвятих?

Чи вам там подають
Забуття чар-вино,
Чи розмаєм чудним
Вам вінчають чоло?

— Не дають нам в підземелю
Ні вина, ні чар-води,
Не вінчають маєм чолів,
Не пливем руслом ріки . . .

Сниться ся нам, що раннім ранком
Линуть до отсих гробів
Важкі стони і зітханья,
Плач сестриць і зойк мамів.

Сняться ся нам дими, пожари —
І геройський, тихий скін . . .
Деся крізь пісню сумовиту
Похвонний чуєм дзвін.

Сниться ся нам, неначе кровю
Злило весь пшеничний лан . . .
Ах! Ми чуєм в тиші ночі
Звук заліза і кайдан!

Але — бачим — ось на сході
Ясне сяйво мерехтить:
Із руйн знялась богиця, —
В сяйві сонця вся блистить.

І над світом наче мати
Свої руки простяга,
Світло правди й розуміння
В людські душі засіва.

І до вас, живі герої,
Навертає свою путь . . .
Щоб вкоїти ваші болі,
Боговиті сестри йдуть . . .

Незабаром — у тріюмфі
Мов князівна к вам настане
Госпа воля й разом з вами
Мов з братами заясніє! . . .

Дозрівав вже пшениця . . .
Плодів жде земля багата . . .
Хвиля! — й ми з могил всі встанем
На спільне, велике свято!

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Понад полем іде . . .

Понад полем смерть іде,
Де косою поведе,
Кропить кров і безліч сліз
— Той покіс.

Плаче матінка стара,
Плаче жінка і сестра:
Син до дому й муж не йде —
Й не прийде.

Плачуть зморені дітки,
Безталанні сирітки:
Хто пригорне їх тепер?
Тато вмєр!

На кривавім тім лані
Ля в могилоці на дні,
Кровцю витила земля —
Не своя.

З тої крові на весні
Квіти виростуть дивні;
На Вкраїні буде май —
Воля! Рай!

В. Атаманюк.

їві не яко піддані, але яко пани, про існування інших або навіть тубільних київських князів нема жадного сліду. Навпаки не тільки своїми сміливими виправами на суші й водою, але цілим очайдушним способом свого поступування, навіть уже своїми іменами зраджують сі германські князі свій північний характер; так Рурик старопівнічний Hroerek, Олег се північний Helgi, Igor се північний Ingwar, Аскольд = Hösकुldr, Дир = Dyri, Ольга = Helga. На нічим неоперте припущення існування давніх, переднорманських київських князів ані не відповідає демократичному характерови українського народу, ані рішачій ролі, яку відігравав купець у старім Києві, як у прадавніх торговельних республіках над Чорним морем, напр. у старім Херсоні, який здобув щойно Володимир. Як що не хочемо насилувати джерел, а що більше твердити саме щось противне тому, що стоїть у джерелах, можна виводити київське князівство, навіть заснування київської держави тільки від Норманів, що зовсім відповідає норманським засновинам держав в Англії, Франції, Неаполі, на Сицилії та в Антиохії. Коли Грушевський твердить, що не можна порівнювати відносин на Україні з відносинами в щойно згаданих державах, не можна й сьому закидови признати якогось значіння. Бо хоч навіть в Англії та Франції не могли надто різнити ся обставини від обставин у їх північній вітчині, все-таки застали Нормани на арабській Сицилії та в сараценській Антиохії людей і обставини, котрі для них мусіли бути ще далеко більше чужими ніж у Новгороді та в Києві. Не зважаючи на те, вони заснували на Сицилії державу, що перетривала 130 літ (1061—1194), а в далекій Антиохії державу, яка проіснувала 170 літ (1098—1268).

Особливо докладно обговорено панування Володимира Великого, 980—1015, по смерті котрого починають Нормани щезати з історії київської держави. Все-таки ще син Володимира, Ярослав Мудрий, наймає в боротьбі з своїм братом варязьку дружину під проводом Якуна, себто Гакона. Світово-історичного значіння є перехід Володимира до грецької церкви, який проф. Онезорге називає фатальною помилкою Володимира. Бо колиб Володимир, котрого треба назвати власним основником першої української держави, був перейшов замість до грецької до римської церкви, стала-б історія України по всякій правдоподібності зовсім іншою. Тоді, коли Володимир приймає християнство, навіть ще ціле століття довше, удержувала Україна живі зносини з Заходом. Не тільки як найкраще були розвинені торговельні взаємини Києва з Німеччиною, а саме вгору Дунаєм аж до Регенсбургу, де київські купці мали свій власний торговельний склад, також витворили ся незвичайно живі династичні взаємини великокняжого дому з німецькими вельможами й європейськими княжими родами. Так син Володимира, Ярослав, оженив ся з Ингігардою, донькою шведського короля Оляфа; з доньок Ярослава вийшла одна за норвезького короля Гаральда, друга за французького Генрика I, а третя за угорського Андрія. З його синів мав один за жінку одну з сестер польського Казимира, другий своячку византійського цісаря, третій графиню Орлямонде, четвертий графиню Штаде, а його внук Володимир Мономах доньку останнього саксонського короля Англії Гаральда, що поляг 1066 р. коло Гастінгеу. Навіть найвизначніший князь цілого Заходу, самий цісарь, знаходив ся в тісних взаєминах з київським великим князем; бо-ж нещасливий Генрик IV узяв за жінку

доньку великого князя Всеволода, що панував від 1078 до 1093 р., невірну Пракседу. При таких дуже близьких взаєминах з Заходом ледви чи можна сумнівати ся, що хрестоносні походи Європи були-б замість до Палестини бодай по перших двох хрестоносних походах звернули ся на Україну, зразу проти Половців, опісля проти Татарів, якби не ворожнеча між римською та грецькою церквою. Вона зросла тоді дуже та стала величезним муром для цілої Європи, наскільки її населення шукало своєї точки тяжкості замість у Римі у Византії, котра завмирала.

І ще один не менше фатальний ступінь зробив Володимир Великий, ділячи за прикладом свого батька Святослава велике київське князівство поміж своїх численних синів. Сим робом дав він у старій українській державі привід до системи ділення князівств, котра одинока в цілій всесвітній історії. Не тільки зачали повставати відтоді щораз нові удільні князівства; не тільки панував серед усього княжого роду сеніорат, бо в Києві ставав наслідником не син по батькови, але найстарший з усіх тих численних удільних князів по своїм попередникови: але й у цілій українській державі прийняло ся незвичайно складне та своєрідне наслідство престолом також в удільних князівствах. З них назвемо тут хочби: Новгород, Чернігів, Переяслав, Смоленськ, Волинь, Перемишль, Турів, Городно, Ростов, Рязань, Володимир, Суздаль; притім напр. найстарший син великого князя панував усе в Новгороді, а найстарший по великим князеви удільний князь усе в Чернігові і т. д. Так за кождою зміною престолом в Києві наставала загальна зміна княжих престолів. Таким робом недоставало київській державі не тільки дійсно переведеної одноцільности, тугої організації й централізації її державної сили, але й були здатні до розвитку зародки розпаду так, що треба було тільки сильної, свідомої цілі волі, безоглядної натури пануючого, щоб сі зародки дійшли до видимого розросту. Такий брутальний егоїст знайшов ся в хоробрім і інтелігентнім, одначе суворім, навіть жорстокім унукови високо шанованого великого князя Володимира Мономаха, котрий дійшов до панування щойно в заснованім сим Володимиром Володимирі над Клязмою. Хоч Андрій наступив яко великий князь по свому батькови Юрієви Довгоруком, котрий яко великий князь панував від 1154 до 1157 р., лишив ся він усе-таки в скольонізованій області півночі й північного сходу, яка була більше пригожа для суцільної, деспотично правленої монархії ніж Київ, де великокняжі дружинники були швидше товаришами ніж підданими; де віче, народні збори мали міродатний вплив; де часто надавав тон не пануючий, але купець. Коли Андрій увів залізний режим у трьох удільних князівствах: Володимирі, Ростові й Суздалі, став він душею союзу князів, котрий 1169 р. довів до зайняття та зруйнування Києва. Так можна вважати його основником великоруської держави, пізнійшої Московщини.

Відтоді були два великі князівства; одначе приготований системою удільних князів упадок Києва припечатав напад Татарів. Коли в одній із найфатальніших битв всесвітньої історії дня 31 мая 1224 над Калкою знайшли смерть великий київський князь і два удільні князі, забрали Татари 16 літ пізнійше в зимі 1240 р. Київ і замінили матір українських городів у купу грузу. Сей Київ назвав кругло 170 літ давнійше перший географ середніх віків, Адам з Бреми, осередком Руси, що більше, копією Царгороду,

найблискучішою окрасою цілого світа, наскільки належав він до грецької церкви.*

Опісля обговорив проф. Онезорге не менше докладно ніж першу також другу й третю українську державу, галицько-володимирське князівство, котре по вимертю Ростиславичів було цілком самостійне під Романовичами від 1199 до 1340 р., й українську козацьку державу, котру можна рахувати найпізнійше від 1648 до 1709 р., властиво 1775, найпізнійше до 1782 р. По змалюванню церковних і культурних відносин на Україні представлено політичні змагання Українців, які поволі пробуджувалися в часах романтизму, а пізнійше стали прибирати щораз сильніші та свідоміші цілі форми. А сї змагання мають сьогодні перед очима то потаємне, то явно й відкрито на цілі відірвання України від австрійської границі аж до Кавказу. Ся мета так само смілива, як усправедливлена. Одначе про сї політичні змагання, як і про історію другої і третьої української держави, пишеться в тих часописах,** котрі пізнійше стануть важним джерелом для них, так з ріжних боків і почасти так знаменито, що можна обійти ся ось тут без подавання змісту відносних виводів проф. Онезорге.

Вкінці підчеркнув референт, що вже почутте справедливости та права, вдоволення з кожного поступу культури, втіха з пособлювання релігійної і державно-горожанської волі повинні спонукати світ виявити повну симпатію й енергічну поміч змаганням Українців, котрі зміряють щораз з більшою силою, щораз свідоміше цілі до визволення зпід найбільше ворожої для культури споміж усіх держав, до визволення зпід Росії, тим більше, що Росія тільки грубим нарушенням права, а далі брутальним насилуванням загарбала Україну й задержала її досі. Одначе до сих загальних християнських і обичаєвих, до сих ідеальних причин підпирати й пособляти українським змаганням прилучили ся для осередніх держав міркування дуже реального роду, які мусять їх переконати, що їх власний інтерес домагається рішуче відірвання України від Росії.

Бо бодай три головні причини, з котрих кожда зокрема досить ваговита, щоб признати потрібним відірвання України від Росії, домагаються ся, щоб осередні держави пособили всім змаганням, що зміряють до сїєї цілі. Щойно відтоді, відколи Росія заволоділа Україною та, знасилувавши Україну, одержала й Чорне море, попала Росія в те вороже противенство зразу до габсбурзької дуалістичної монархії, а від 1878 р. також до Німеччини, яке характеризує історію східної Європи майже від півтора століття. Щойно посідання України зродило в Росії щораз гарячіше бажання зразу дістати в свої руки гирло Дунаю, а пізнійше й прилучити Царгород. А се бажання викликало всі нечувані інтриги, замішання, насильства, повстання й війни, які Росія

* Адам з Бреми називає Київ столицею України, котру він, розуміється, знає тільки під її первісною назвою Русь, яку, як відомо, Петро Великий переніс з України на Московщину. Адам повідає у своїм славнім огляді славянських областей (кн. II, гол. 19): „З Юмни (при гирлі Одри) можна дістати ся кораблем у 14 днях до Новгороду (Ostrogard) на Руси: Руси, столицею котрої є місто Київ, суперник царгородського скиптру, найблискучіша окраса Греції“ (Ruzziae, cuius metropolis civitas est Chive, aemula sceptri Constantinopolitani clarissimum decus Graeciae).

** Певно ще в бігу сього літа можна сподівати ся сотнього числа „Украинische Nachrichten“. Ся часопись, присвячена визволенню України, втворила ся в дотеперішніх трьох півроках її існування на таку коначально для історії й усіх національних інтересів України, що треба побажати, щоб зроблено при наступним багатий, зведений тут разом матеріал для пізнішого користання, виготовивши річевий індекс і авторів.

спричинювала відтоді з властивою собі безсовісністю та брутальністю на балканському півострові. На Балкані не швидше прийде до миру та незаколоженого культурного розвитку, загрожування європейського миру орієнтальним питанням не устане скорше, аж Росію знову віддалить ся від Чорного моря та привернуть ся Україну яко вільну державу в союзі з осередніми державами.

Далі треба подумати над тим, що відірвання тільки балтійських провінцій, Польщі й Литви, а навіть Фінляндії не вистарчає, щоб Росії настільки пошкодити, аби вона не могла вже більше загрозувати поважно безпечности, навіть існуванню центральних держав по поразках, які потерпить у сїй війні. Навпаки. Тому, що в Росії родить ся кожного тижня 70.000 хлопців, тому, що зменшення народів зростає в Німеччині так, що воно насуває сумніви, матиме Росія з року на рік щораз страшнійшу перевагу над Німеччиною з огляду на людський матеріал. Рівночасно через утрату Польщі й інших їй неприхильних чужих народів стане Росія в своїй середині більше сконсолідованою, сильнішою й одноцільнійшою. А як що до того побита Росія навчить ся від свого побідного ворога приблизно бодай стільки, скільки навчила ся побита Франція від 1871 до 1914 р. й побита Англія в сучасности, стане вона при найближшій нападі, в часі котрого може оминуть всіх помилок, пороблених у 1914—1916 рр., ще без порівняння страшнішим ворогом для Німеччини ніж у теперішній війні. Коли-ж Росія втратить крім Фінляндії, надбалтійських провінцій, Литви й Польщі також 30 мільонів українських підданих, відішхається їй не тільки від Балтійського моря, але також від Чорного моря. Коли вона стратить не тільки польське, але й українське вугле і руду та знайдесть ся в таким разі щодо того в подібній безсильности, як Італія, — тоді, але в дійсности щойно тоді забезпечена осередня Європа перед новими кочівничими нападами. Миру Європи не забезпечить ся скорше, поки не відкинуть ся Росії кінець кінців до Азії, де може й жде її якась культурна задача!

Відірвання України від Росії й тісне сполучення сього благословенного краю з Австро-Угорщиною, Німеччиною, Болгарією й Туреччиною є вкінці потребою осередніх держав з економічних причин. Коли дійсно має прийти до широкої виміни товарів між Антверпією й Багдадом, від Фляндрії аж до Персії, від Триєсту до Харкова й Ростова, коли не має заколючувати її всяка злоба Англії, Америки, Франції, Італії й Росії, — мусить союз осередніх держав розпоряджати Дунаєм і Чорним морем. Крім того для масової комунікації не може входити в рахубу залізничий шлях через Балкан, виставлений на ріжні випадки, навпаки можна-б вигідно побудувати не надто високим коштом водні шляхи для великих кораблів від Одри й Висли до Дніпра. А такі водні дороги могли-б злучити з собою з найбільшою користю та з найкращими виглядами на будуче комунікаційні кітловини Балтійського й Чорного моря, визволені з російського та з англо-саського впливу.

На кінці своїх шістьох викладів познайомив проф. Онезорге своїх слухачів з найновішими воєнними картами відомої видавничої фірми карт Людвіка Равенштайна в Франкфурті н. М. Равенштайн видав досі 32 воєнні карти, котрі на думку проф. Онезорге визначають ся незвичайно низькою ціною, вигідним обємом, докладною поділкою та надзви-

чайною докладністю й багатством. З цих 32 воєнних карт входить для України в рахубу тільки ч. 26,* що обіймає всю ту частку України, яка належить до Австро-Угорщини, крім того з російської України великі полоси Холмщини,

*Hans Ravenstein: Galizien, Karpathen, Bukowina nebst anschliessendem Ungarn, Russland u. s. w. Maßstab 1:600.000. Frankfurt a. M. Ludwig Ravenstein. Mk. 1'50. Auslieferung für Österreich bei R. Lechner, Wien I, Graben 30/31.

Волині, Поділя, Покутя й Бесарабії. Визначаєть ся вона дуже старанним представленням терену, зазначенням усіх місць боїв, поданням теперішньої лінії становищ, усіх залізничних шляхів і комунікаційних доріг, незвичайним багатством імен місцевостей, рік і гір. Не зважаючи на все те, ся карта ясна й прозора, справжній артистичний твір воєнної картографії.

Маловідома гравюра Мазепи.

У Бібліотеці гр. Красінських у Варшаві знаходить ся гравюра гетьмана Мазепи, невідома українській суспільности.

Вона майже півтора метра широка, а два метри довга; зладжена на шовку та представляє гетьмана Мазепу в повнім уоруженню, як він одною рукою опираєть ся о гербові клейноди (які мають форму букви Y), а в другій руці держить щит. Постаті по правім боці представляють релігію, як також міста, котрі піддають ся йому; постаті по лівім боці представляють науку та промисл; понад його головою підноситься слава. Вгорі має гравюра напись: „Si fractus illabatur orbis, impravidum ferient ruinae“ (хочби цілий світ завалив ся, його незастрашеного засиплють руїни), а низом знаходить ся посвята Київської Академії козацькому гетьманови Мазепі. Під гравюрою зазначено: „Daniel Galachowski sculpsit Kiowiae“ (Данило Галаховський різьбив у Києві).

Згадана гравюра се унікат. Чому заховав ся тільки сей одинокий примірник і яку долю він переходив, довідуємо ся про се з книжки Колячковского: Słownik rytowników polskich (Словарь польських різьбярів). Він пише ось що:

Коли гетьман Мазепа по програній битві під Полтавою мусів утікати до Бендерів, розпорядив царь, аби в цілій Київщині та по всій Україні затерто веї сліди по Мазепі. Поміж багатьома иншими річами знищено також вище згадану гравюру та її плиту. Одначе близько Києва була церква, основником котрої був Мазепа. В скарбниці сеї церкви знаходила ся й вище згадана гравюра, надрукована на полотні. Місцевий священик, що правдоподобно дуже шанував сю памятку, але з другого боку бояв ся, щоб не покарано його в разі знайдення сеї памятки, велів заклеїти її полотном, на котрім було вималюване Розпятте Христа. З часом умер священик і забрав з собою до гробу тайну. Його наслідник відкрив по кількох літах при нагоді шовкову тканину за образом, а потім набув її гр. Константин Свідзінський для свого музею. Збори Свідзінського припали опісля силою завіщання гр. Красінському.

Колячковский бачить у сій гравюрі доказ того, як високо стояло ритівництво в XVIII в. у Києві. Ся думка Поляка подвійно цінна для нас. Др. Р. Смалъ-Стоцький.

Жовнір-Українець в австрійсько-угорській армії.

Від самого початку світової війни старався я при кожній нагоді обсервувати синів українського народу, яких слово „мобілізація“ покликало в ряди військових формацій і потім на криваві поля боїв. Не ходять мені про тих, яким доля дала спромогу стати членами інтелігенції та можливість розумового погляду й осуду тих величезних подій; ходять мені про ту масу українського парубоцтва й жонатих селян, що від жнив розсипалися по цілім просторі габсбурзької монархії, що довгий час не мали ніяких вісток з Галичини, що самі, без священника й учителя, опинилися між чужими, в оточенні, яке рідко знало їх мову, з яким годі було їм порозуміти ся.

Не ходять мені також про заслуги, про добрі прикмети чи хиби українського селянина, які він виявив у службі державі, а про характеристику духових станів, про його психіку яко члена українського народу на тлі воєнних подій.

Мушу зазначити, що сей селянський елемент опинився майже цілком без помочи інтелігента (майже цілий рік) тому, що число активних і резервних офіцерів-Українців дуже мале та творить по моїм спостереженням у найкориснішій разі найбільше $1\frac{1}{2}$ —2% (зазначаю, що число мабуть багато зависоке) й що під духово-національним оглядом був лишений собі. І тут, обсервуючи синів усіх народів австрійсько-угорської монархії, дійшов я до погляду, що напц селянин, хоч інтелігентний і недурний з роду, через свою наївність і щирість вдачі, через деяку трусливість і недостатку рішучости в зазначенню своєї національної свідомости дуже часто сам пхає себе в прикрі відносини, ставить себе в такім світлі, що й люде без упереджень дивують ся, що се за такий дивний народ, і не глузують, але цікаві, де в Європі можуть ще бути люде сеї породи, такої якоїсь пасивно-сентиментальної, застрашеної, несвідомої життя вдачі. Питання, які дуже часто тяжко пояснити українському інтелігентови, що хоче зрозуміти сеї цікаві, часом радісні, а частійше дуже сумні відносини.

Вертаючи до початків війни, спитаймо ся, які думки були в душі українського селянина, котрого мобілізація кинула десь на сербську границу. Дістав карту покликання, попрощав чи рідню, чи жінку й діти та поїхав. Дивив ся великими очима, але не мав кого спитати ся, не мав кого порадити ся. Довкруги себе чув ріжні мови, яких не розумів, ріжних людей, яких не знав, а може й боляв ся (се-ж воєнні відносини), був сам з тим страшним почуттям самоти на чужині й між чужими, з марою смерти перед очима, а за собою десь далеко наче сон чи соняшна мрія спомини рідного села та знайомих — і ся туга за ними й непевність будуччини! Се не була еміграція за море, се не добровільна поїздка в чужину. Не знав, що з ним діється, за що, за кого, по що, — було одно страшне слово „війна“, неясне, повне грози, як оповідали старі. Але чи воно вияснявало що? На душу Українця-селянина жовніра нависла хмара непевности, несвідомости, незнання, — мара смерти й: за що? Говорили між собою: за Австрію. Було одно — покликали, убрали в мундур, дали кріс і кулі.

Чи ми, інтелігенти, скептики й ігноранти, в силі розуміти сей психічний стан, відчутти серцем ту трагедію безсильности й непевности: Чому мене забрали, чому маю гинути, лишати в той страшний час війни родину без опіки?

І сей стан малює один з моїх споминів у самих початках: я зібрав наших людей й ми розбалакали ся. І один десь зпід Рави Руської чи Сокала каже: як ми почули, що ви „наша“ людина, що по нашому говорите, мов сонце побачили; ви тепер наш „духовний отець.“ Що то буде, — питається, а сльози падають мов у дитини. Підчеркую слово „наша“, бо воно в разі новости слова український дуже часто заступає поняття народу. Слова „руський“ бояли ся люде вже тоді, а пізнійше ще більше, щоб не підозрівали їх у русофільстві. З сеї причини також подають себе за Поляків.

А скільки було таких, що їх мучила мара непевности, а не мали кому сказати тих грюх страшних слів: що то буде?

А опісля зачали приходити ті страшні вістки з Галичини. Чути було, що Тернопіль горить, що десь коло Рави Руської бють ся, що Львів евакуований. Цікавий був український жовнір, цілою душею хотів відкрити тайну часописи, бачив, як Німці, Мадяри й інші рвали ся, щоб часопись купити, а він не міг. Німецької не розумів, спитати ся не знав і тоді можна було бачити, яке значінне мав між жовнірами той, що з німецької часописи знав дещо вичитати й иншим оповісти. Побіч нього гуртувало ся ціле духове життє, вели ся на квартирах розмови, тема яких писала ся кривавими буквами в душі українського селянина. І тоді мабуть зрозумів він перший раз, що се значить часопись. Зробив великий культурний скок; усі наші віча й відчити, поїздки в села не навчили нашого селянина розуміти вартости друкованого слова, — війна навчила!

Ніякий жовнір иншого народу австрійсько-угорської держави не витерпів стільки, що український. До всіх приходили вістки від родини, всі знали більше від нього, діставали посилки з хати, дрібницї, а Українець-жовнір дивив ся на їх радість, дивив ся, як читали листи від дорогих. А його знову мучило питання: „А що з моїми діть ся?“ Там десь у нас горить страшний бій, може мої згинули, може втікають голі й босі, може хата горить. А може вже згинули?“ Писали люде, неписемні просили инших, аби їм писати. Скільки найгарячіших і найчистіших людських почувань крило ся в тих стереотипних словах: „Слава Ісусу Христу. Дорога жінко, довідую ся про здоровле й повожденне. Я з ласки пана Бога здоровий, чого й вам бажаю.“ А картки вертали назад по тижнях. Ждали люде на відповідь мов на найбільше щастє, а не було ніякої вістки. Чи в дійности не дивувати ся, що той жовнір-Українець показав таку велику моральну силу, що працював, робив, що йому звелено каліченою чеською мовою, та старав ся робити найліпше. А було подивити ся на тих людей, то видно було, що в їх душі якась невпинна, страшна жура. Мене питав ся один з товаришів: „Слухай, чому ті твої Українці не співають? Чути німецькі, угорські, чеські, хорватські пісні, а ваших ні?“ А ясне було. Вони забули співати, співу не стало, бо в їх душі щось кричало невпинно й без надії. „Що з моїми, що з ними?“ Я бачив наших людей при огнях у таборах і по квартирах. В окопах настрої дещо відмінний, бо там постійна небезпека смерти вбиває всі почування того роду, душа, треба ужити слова, „каменіє“, або краще „деревіє“ — стає нечутлива на всі інші почування. Й нераз бачив я, що як зачав хто пісню співати, так се був Німець, а инші слухали; часом сльоза покотила ся з очей, а деякий махнув рукою, звалив ся на своє місце й лежав мов півмертвий, а вкінці говорив; „Дай, дай спокій.“ Є хвилі, де всяка пісня, всякий звук бурить у душі притаєне, здавлене море почувань і людина інстинктивно боїть ся, щоб звук пісні не викликав бурі, останньою строфою якої божевілле або шнурок і куля в лоб.

Того настрою серед Українців-жовнірів не могли чужі розуміти і їх поведенне ще побільшувало трагедію. Мусіли замкнути ся уста й біль гриз душу невпинно. Наші люде робили вражінне механічних творів, що роблять і працюють, мов накручені автомати, без енергії та запалу; дивувала чужих ся пасивність чи неохотність і ріжно пояснювали, — а на тлі галицьких подій — русофільством. Не було часу призадумати ся над психікою тих людей; зайнятий важнішими справами мозок давав тим словам поясненне. А немов на доповненне чарки чув Українець-жовнір, що до нього не мають довіря. І знову мусів питати ся своєї душі: „Чому? Чому се так?“

Часом можна було зірвати чи відслонити заслону сього спокою, сеї зрезигнованої пасивности.

Пришло перше Різдво.

Зібрали ся наші люде й зачали ми колядувати та балакати. Окружили нас Чехи, Німці, Маляри, хотіли послухати. Співали люде, сльози текли їм; спочатку несміло, опісля живійше, охотнійше. Я сам здивував ся, який багатий репертуар пісень, хоч знаю дещо нашу музику. Співав з нами селянин Іван Загрійчук з Якубівки коло Городенки; уважали його за дуже лінивого й дурного. Але колядки знав співати; брудним рукавом отирав сльози, але щораз нову строфу чи колядку зачинав. Другий Кузюк, 38-літній Гуцул з Брустур, підтягав також, але що хотів слово сказати, то ридав мов дитина: в хаті лишив жінку й пятеро малих дітей і вже пів року не мав ніякої вістки. І ті люде, руки котрих мали на собі сліди праці цілого життя, що ходили спокійні та працювали по 16 годин на добу, ридали, мов діти або жінки на похоронах.

Так виглядали ті характеристичні моменти, ті скриті на дні душі почування й терпіння цілого року.

За той час пережив Українець-жовнір ціле пекло духової самоти й неволі. І треба було дивити ся, як по визволенню Галичини тяжкі жовнірські руки мучили ся в вільних хвилях, щоб написати до родини, як завидували неписьменні тим, що знали писати.

Ясніше ще стало. Зачали приходити вістки з краю та від родин; зачали доходити до рук українські часописи. Якось так склало ся, що я наперед дістав „Ukrainische Nachrichten“ (в початках 1915 р.), а за декілька днів „Вістник Союзу визволення України“.

І за декілька днів, як прийшов „Вістник“, оглядали його так, наче не хотіли вірити своїм очам.

Раз приходив Михайло Рулин з Поточиск коло Городенки; бачу, що такий ясний, якась радість на лиці. Питаю ся: „Що вам такого, Рулин? Задиханий каже: „Маю лист від жінки“. Змінив ся чисто в одній хвилі.

І від того часу щораз частійше приходив один, другий поділити ся радіною вісткою: „Я лист дістав, здорові всі“.

Навів я ті фрагменти, щоб змалювати, які сподівання, заводи й надії, неспокій і жура були в тих простих душах.

Були такі, що їх родини змусили Москалі забирати ся до Росії й дотепер не мають ніякої вістки. Тим мабуть найтяжше.

Описуючи ті вражіння, відаю, так сказати-б, одну лиш сторону, чисто-людську. Але ще більше інтересно привидити ся деяким фактам з національної сторони.

Тут виступає від самих початків війни велика різнородність.

В початках подавали Українці-жовніри на питання, якої вони народности, непевну відповідь: Русин, Руснак, частійше Поляк, рідко Українець.

Тепер дуже часто кажуть: Українець — з двох причин: 1. пізнали, що як кажуть Українець, то усувають від себе недовіре щодо русофільства й 2. не потребують казати Поляк, що все було для селянина скритою брехнею. На жаль, ще дуже часто подають себе за Поляків. Напр. такий випадок:

Питаю ся по українськи: Чи ви Поляк, чи Українець? Відповідає: „Поляк“. Питаю дальше по польськи; відповідає чисто по українськи, а тільки від часу до часу всуне польське слово. Я дальше питаю по українськи й кажу: „То ви Українець, Русин, по польськи не знаєте“. Тоді пізнав, що я Українець, застидав ся дуже сильно й почервонів.

Сей випадок і багато інших, свідком котрих я сам був або про котрі чув, доказує, що наш жовнір-Українець дуже часто боїть ся признати ся до своєї народности, що з давніх, мабуть дуже давніх часів застрашений не має ніякої певности в своїм поведенню й тому дуже часто видаєть ся значно дурнішим, ніж є таким у дійсности. Через те зражує собі дуже часто людей, дуже прихильно настроєних до нього.

Треба пригадати також, що наш жовнір лишений своїм власним думкам. Коли німецькі й малярські видавництва присилають різні часописи та брошури до роздарування між жовнірів, у нас людина, що знає дещо читати, мусить сама здобути ся на се, щоб якусь часопись чи книжку замовити або передплатити, що вимагає вже сильної потреби друкованого слова та грошей, які рідко є в вояцькій кишені. Тому лишені наші люде лиш на випадкову нагоду одержати чи часопись чи книжку. І в тім напрямі слідно поступ; люде навчили ся на чужині шанувати рідне друковане слово. Багато приходило до мене та приносило гроші, щоб спровадити співаник, чи веселі вояцькі вірші Руданського, чи календарь „Просвіти“; сей останній тішить ся великою симпатією й пошаною серед вояцьких кругів.

Так бачимо, що духово підніє ся умовий рівень Українця-жовніра. Се, так сказати-б, духовий розвиток на тлі воєнних відносин.

Яку важку долю викликала в нашім краю війна, які великі жертви зложено на її кривавім престолі, все-таки, коли подивимо ся на життє і рівень інтелігенції Українця-жовніра зперед двох літ, бачимо великий зріст національної свідомости та значно ширший виднокруг „селянського світоглядя“.

В. Г.

Підхорунжий У. С. С. Володимир Свідерський.

(Проба характеристички).

Не читай [розумієть ся: з такою увагою] історій, а читай життєписи. Бо вони дають життє без теорії Дізраелі.

Вступне слово.

Дуже важний матеріал до історії Українських Січових Стрільців представили-б характеристики поодиноких офіцерів, підофіцерів і рядових. Але в парі з важністю згаданого матеріалу йде і трудність подати влучні характеристики. Тут стає перед нами передовсім стара, досі нерішена проблема: чи маса витворює провідників, чи провідники виробляють масу? Сю проблему ставлять деякі письменники також у такий формі: чи провідники ведуть масу, чи маса пхає провідників? Є ще ціла низка формуляцій сього питання, одначе всіх їх можна звести до вище представлених форм про взаємини визначних одиниць до загалу, а саме 1. щодо кристалізації понять про-

відників про свою діяльність і кристалізації маси коло визначних одиниць та 2. щодо взаємин між обома чинниками в різних стадіях розвитку тих взаємин.

Як різна формуляція вище представленого питання, так ще різнороднійші бувають відповіді на нього, почавши від признавання найвищої і єдиної вартости т. зв. визначним одиницям, а скінчивши на рішучім перехиленню ваги тої вартости на сторону маси та представлюванню визначних одиниць втвором окруження, котре заздалегідь обусловлює думки й діяльність кожного, хто з нього вийшов, хто-б він ні був. Між аргументами, котрих уживають учені при порішуванні дуже трудних і помотаних проблем, важну ролю відіграє аргумент, званий „consensus ingeniorum“. Одначе в сім разі сей аргумент відпадає, бо в противних таборах стоять тут проти себе дуже визначні „люде діла й розуму“. Супроти того приходять

ся пливати тут „на власну руку“, без опори о один чи другий табір.

А все-таки той, що пише, повинен на мою думку зазначити свій погляд на справу, якою займаєть ся. Отже я не знайшов ся-б ні в однім ні в другім з тих крайніх тиборів, але й не по середині між ними, тільки між т. зв. „золотою серединою“ (котра звичайно буває місцем збіговища людців, що загалом ніякої власної думки не мають) і тим крайнім табором, що обстоє думку про сильну перевагу енергічних одиниць, як щодо кристалізування маси в данім напрямі, так і щодо їх впливу на діла маси. В своїм розмірно недовгим ще життю мав я нагоду зустріти ся з множеством інтересних і енергічних типів, причім майже все переконував ся я, що характерна, інтелігентна й витривала одиниця зможе згодом потягнути за собою не тільки невироблену масу, але навіть т. зв. зіпсованих, звихнених і знеохочених людей. Розумієть ся, без виїмків не обходить ся. Одначе сумуючи свої вражіння з заобсервованого й вистудійованого, прийшов я до погляду, що напр. живий розвиток української суспільности в Галичині був би неможливий у такій інтензивности без Драгоманова, Франка і т. ин., подібно, як неможливий був би великий розмах нашої національної революції без Хмельницького. З другої знову сторони маю на основі прочитаного й передуманого вражінне, що не було-б великої революції, якби Людвик XVI у відповідний час приказав був викотити на вулиці Парижа відповідну скількість гармат і віддав їх під команду енергічному генералови.

Сим зовсім не думаю перечити правдивости змісту грубих томів, написаних про Францію перед великою революцією та про причини тої революції. Одначе все-таки признаю вплив окруження на витворюванне визначних одиниць, хоч надто високо того впливу не цію. Вже більше значінне добачю в окруженні з огляду на розвиток діяльности визначних людей і успіху їх діяльности.

Величезний натиск кладу на вплив, який мають життєписи на світогляд людей. На мою думку „Життя святих“ більше причинили ся до вкорінення християнства ніж його засади. Виходячи з сеї точки погляду, не можу не признати справедливости наведеної на вступі думці найбільшого політика одної з найбільших націй. Тут пригадаю також аналогічний вислів Гете про зацікавленне читача тим, що він читає. Гете твердить, що ніщо не западає так глибоко в душу, як опис пережитого. Се передовсім формує душу читача, бо з того говорить до нього жива людина, а не збірка мертвих фактів, хочби не знати яких інтересних, котрі можна зрештою уложити в найцікавійші картини, як укладають ся мертві шкел в калейдоскопі за відповідним пересуненням, чи пересуненнями.

Подібно маєть ся річ і з матеріалами до історії Українських Січових Стрільців. Сих матеріалів призбираєть ся, здаєть ся, в розмірно великій скількості. І будуть вони різнородні. Будучий історик матиме по всякій правдоподібности показну скількість людей, фактів, подій і пригод, описів природи і битв, стеж і непорозумінь, проявів посвяти й самолюбства, а з того всього різнородного й різнобарвного матеріалу можна буде зложити калейдоскоп, який хто схоче й до якого матиме предилекцію та нахил. Бо на мою думку нема т. зв. безсторонньої історії: навіть, коли хто хоче в рівній мірі представити всі сторони якоїсь події й учасників її, то вже в самім групуванні матеріалу мусить відбитися вдача того, хто

оперує матеріалом. Кожда історія — се в високій мірі теорія її автора. Несвобідні цілком від теорії навіть сухі хроніки. Бо напр. якже сильно звенить „теорія“ в такій сухій хронікарській записці нашого літописця: „Прииде король краковській со мною силою и взяша лестю землю (галицько)-волинськую и много зла крестіанамъ створиша...“ Не кінчу навіть сеї хронікарської записки, бо в ній вже досить теорії й то досить спірної. Очевидна річ, що польський хронікарь оспорив би сильно підчеркнені тут слова. В нього в зайняттю Галичини слово „лесть“ (підступ) називало ся-б зовсім инакше, а слово „зло“ загалом не істнувало-б. Зостав ся-б тільки самий факт зайняття Галичини, цілком инакше освітлений в його калейдоскопі.

Правда, також у життєписах має теорія своє місце. І остільки правдива думка англійського політика потребувала-б якоїсь коректури, чи ліпше вияснення. Бо раз у життєписи місце для теорії розмірно мале. А далі й се мале місце, в котрім теорія могла-б загіздити ся, займає жива людина инакше ніж мертвий факт або людська маса — так, що наведена на вступі думка на загал все-таки правдива.

* * *

Подаю ось тут характеристику одного з тих, що були між нами. Хай буде се одним з доказів нашого пієтизму до них.

Особа Володимира Свідерського до деякої міри типова, не зважаючи на її оригінальність. Вийшов з народу й без ніяких знайомств і протекцій, виключно на основі своєї праці, дослужив ся офіцерського ступня. Його постійне наріканне й вічно проголошуваний замір маркиранства стоїть у різкій суперечности з совісним сповнюваннем обовязків, від котрого ніколи не ухилював ся. А коли навіть лучаєть ся йому нагода розпочати маркирацію, котра властиво маркирацією не є, бо він з перепрацювання сильно змарнів і впав на силах, — він кидає кадру й уже по декількох днях добровільно вертає на поле битви.

Я не знав його особисто. А сю характеристику пишу на основі двох оповідань про нього й на основі почутого в стрілецькім загалі. Згадані два оповідання знайде цікавий читач між актами в нашім воєннім архіві та зможе переконатися, наскільки докладно визискав я джерело, яке мав до диспозиції. Два оповідання про Свідерського маю від двох офіцерів У. С. С.: четаря Петра Богдана Гарасимова й четаря Миколи Стронського. Перший оповів до протоколу все цікавіше з життя й діяльности Свідерського при стрільцях, змальовуючи його рельєфну силуетку фактами. Другий сконтролював оповідання першого й подав характеристику Свідерського „власними словами“. Для вигоди наведу оповідання Гарасимова так, як він його представив, а при кінці подам на основі оповідання його та Стронського, як також інших стрільців, власні замітки.

* * *

Люде — се ніщо, мужчина — се все.

Наполеон I.

Володимира Свідерського знав я ще з Відня. Був се студент медицини по четвертім році. Незвичайно роботящий, знав свій фах і працював з замидуванням. Се замидування до природописних наук проявило ся в нім дуже вчасно й від самого початку посувало ся аж до ексцентричности.

У Відні на медицині удержував ся Свідерський з скупой помощи від брата, котрий був в Америці разом з цілою родиною. Володимир Свідерський був сином міщанина з Білого Каміня (пов. Золочів). Літ міг мати тепер (в 1915 р.) 25 або 26. Ясний блондин з синіми очима, голова подовгаста, ніс орлиний, середнього росту, котрий ізза стрункості видавав ся високим. Букву „р“ вимовляв недокладно, корінем язика. Ходив трошка згорблений. На зверхній вигляд не звертав уваги. Пив рідко, а як був підохочений, говорив: „Часом член підлого людського кода мусить себе затрути.“

Між стрільцями зустрів я його перший раз у Страбичеві (Мезетеребен) на Угорщині у стрілецькій шпиталі як медика. Незабаром пішов він у поле з першим курінем у сотні Дудинського. З його тодішньої діяльності відомо мені лиш те, що він під Стриєм як медик працював з нараженням життя, рятуючи ранених серед куль, причім не розбирав, чи се український стрілець, чи Москаль, чи Мадяр. На полі битви під Стриєм забрав від убитого Москаля Святе Письмо й постійно носив його в своїм наплечнику разом з іншими книжками особливо фахового змісту.

Другий раз зустрів я його у Вербляжі коло Веречок. Там був уже як медик у ранзі десятника. Здивувало мене тоді те, що дуже йому смакували замерзлі консерви. Жолудок мав знаменитий і все гартував ся на зимно. Він постійно ходив з крісом і запекло стріляв, але як уздрів раненого, клав кріс, брав перепаску червоного хреста й рятував.

Памятаю таку пригоду, на тлі котрої перший раз у моїх очах зарисувала ся відвага Свідерка (так його називали в нашім товаристві). Було се при кінці грудня 1914 р. в Зуго коло Волівця, де наші робили напад на ліве російське крило. Сніги вже впали великі, а ми без перестанку йшли два дні через гори. Навіть наші вючні звірята ледви тягнули вже ноги за собою. Спали ми в снігу під голим небом. Тут треба було зійти до села. Москалі острілювали нас артилерією, але ми якимсь яром таки дістали ся до села. Знали ми, що в західній часті сього села були Москалі, але, не зважаючи на те, зайняли другу часть місцевости. Я з четарем Индишевським увійшов до якоїсь хати. Ордонас зробив нам чорної кави. Ми випили й полягали на ліжку, хоч кругом чути було страшний тріскіт: саме відбував ся приступ. Я мав при собі касу 1-го курія.

Свідерко з своїми санітетами зайняв якусь хату дальше в селі. Ми з Индишевським уже дримали. Російська артилерія несла понад хати. Незабаром прилетів б. адютант Стронський і каже: „Ідїть геть з хати, бо тут стріляють!“ А ми на те: — „Не будьте нервові й дайте нам виспати ся!“

Обурений Стронський кричить: „Колиб хоч Москаль прийшов і взяв вас!“ І розлючений виходить, тріскаючи дверми. За яких п'ять хвиль вертає й каже: „Москалі стріляють уже ізза углів хати!“

На таке треба було вже встати. Я спакував касу й ми виходимо. Перший вийшов Индишевський і зараз вернув. „Стріляють“, каже, „не на жарт.“

Дійсно тяжко було зорієнтувати ся в перебігу битви. Виходжу, а зза третього чи четвертого угла сусідніх хат стріляють Москалі. Куді бють в одвірок хати, з котрої ми вийшли. Перебігаємо всі три відкрите місце й забігаємо за якийсь сугорб над потічком.

Могла бути година десята або й одинадцята перед полуднем. Мряки вже не було й ми бачили докладно, як Москалі

стріляли з дахів хат і інших скриток. Шойно тепер вибігає з своєї хати Свідерський з своїми людьми (а був він у ще більшій небезпеці ніж ми, бо майже сусідував з Москалями), — несучи всі свої річі й причандали. Перебіг і він під кудами те саме місце та схоронив ся коло нас за беріг потока.

За хвилю почав другим берегом потоку втікати хильцем угорський відділ піхоти разом з поручником. Наш отаман Гриць Коссак велів прикликати до себе того офіцера та його відділ і приказав їм зараз вертати в село, котре опанували Москалі. Угри устали ся поволі в розстрільну та звернули ся в напрямі до села.

Рівночасно від сторони села надійшов ранений в ногу Мадяр, котрого Свідерко в сій же хвилі перев'язав. Опісля взяв від нього кріс, Индишевський також узяв кріс від другого Мадяра й обидва прилучили ся до того угорського відділу, що вертав у село та й обняли над ним команду. Зразу чути ще було малярську команду, опісля-ж командували Свідерський і Индишевський по німецьки. Так дійшли вони, стріляючи, до перших хат. За їх прикладом пішли інші й разом стали випирати Москалів.

Дорогою оповів угорський офіцер, що все те замішанне викликало несподіване й уперте стрілянне з заду. Він дійсно говорив правду, бо мене самого мало не поцілили двічі в голову, коли троха вихилив ся я ізза дерева. Опісля стрільці з сотні Дудинського оповідали, що якийсь незвичайно відважний російський жовнір і добрий стрілець зайшов аж за нашу розстрільну, спритно сховав ся між дерева й відти з заду ширив спустошенне, а вони бояли ся до нього стріляти, щоб не вцілити своїх.

Я був певний, що Свідерко не верне живий з села, тим більше, що московська сила збільшала ся й напирала вже з трьох сторін. В тій хвилі вислав мене отаман Коссак до бригади з донесенням про стан битви і я побачив Свідерка аж пізно ввечері на високій горі в довецькім домі (Jagdhaus), як він з своїм звичайним усміхом перевивав ранених. На другий, чи третій день зайшли наші стрільці на гору Темнатик і закватуривали ся там в іншій довецькім домі та стайні поруч нього. Я з Свідерком і іншими товаришами пішов до місцевости Заніка. Там він, миючи ся, висловлював свої погляди на війну, називаючи її „жорстоким ділом“. А коли я питаю його, чому він як медик кидає нераз відзнаку червоного хреста й завзято стріляє, відповів він:

„Бо то бачиш, люде се підле кодо, котре треба винищити.“

Такі теоретичні погляди не перешкоджували йому в практиці з як найбільшою дбалістю займати ся раненими й хориими. Всі дуже поважали й любили його за працю і дбалість. А він проголосив також се, що, мовляв, навмисне пішов на медицину, щоб вистудіювати якийсь спосіб проти „підлого кода“.

Як санітет виступав він менше більше до половини лютого. Потому обняв команду одної чети в першій сотні першого курія. Тоді були незвичайно великі морози та сніги. Розпочала ся саме у відповідь на австрійську російська офензива й тяжкі бої.

Серед тих обставин звик був Свідерко говорити: „Якби то було добре сидіти тепер у викладовій залі віденського університету, або бодай у яким віденськім шпиталі, де можна набрати практики — та не тратити марно часу тут у сих диких горах“.

Притім заклаив ся, що вже більше ані не стрілятиме, ані навіть не піде в розстрільну. І дійсно — Свідерський виглядав тоді дуже втомлений, був блідий і змарнілий, якби по хоробі. Повних два дні проповідував про жорстокість війни, кажучи: „Я вже не дурний іти більше до бою, коли як медик можу вигідно уладити собі життє й помагати хорим“. Через весь той час носив ся з термометром і підручником патології. Де Свідерко подів ся? Нема. Аж за кілька днів довідуємо ся, що Свідерко схорований як тїнь у своїй знищеній одежі, з піднятим у гору ковніром лазить по розстрільній, пильно займаєть ся хорими та завзято стріляє, користаючи з кожної нагоди.

Якось раз у ночі прийшов я втомлений до нашої квартири з верха якоїсь гори та заснув як камінь. У ночі чую, хтось напотемки з гуркотом входить до хати. Всі будимо ся. Світимо. Хто є. Ніхто не обзиваєть ся. Гість сїв тяжко на лавку й постогнує. Приглядаємо ся, а се наш Свідерко.

— „Який тебе чорт загнав до розстрільної? Хто тобі велів там іти?“ А він на те: „Ет, хай чорт побере! Був би я останнім дурнем, якби ще раз пішов у розстрільну!“

Свідерський дзвонив зубами з студени. Гарячка пробила ся з його лица. Почав стягати з себе тяжкий наплечник з книжками та збирати ся до виходу.

— „Де ти йдеш, Свідерку?“

„Та йду спати.“

— „Та де?“

„Та на двір!“

— „Та на дворі зимно, спи в хаті!“

„Треба гартувати ся, я приміщу ся десь на ганку.“

А тут мороз, аж тріщить, найменше до 20 ступнів. Вкінці Свідерка стримаво, мусів бути вже дуже утомлений і слабий. Я пробував у розмові викликати в його уяві картини огрітих і освітлених викладових заль. На те Свідерко:

„Я, знаєш, якби їхав, то вже не тепер.“

— „Чому-ж не тепер? Найліпша нагода не утратити другого курсу.“ (Він усе журился утратою семестрів). На те він:

„Чому? Річ проста: Я ту мошонку на гроші, що з тобою купив у Мукачеві, згубив!“

— „Та як?“

„Та носив її, як знаєш, на блюзці, видко мусів десь зачипити в корчах і вона урвала ся.“

— „Ну, а гроші.“

„Е, пусте!“

— „Та як пусте, таж ти мав більшу квоту грошей, котрі ти лагодив на найблизший семестер. Скільки-ж їх було?“

„Не знаю докладно; на всякий випадок понад тисячу корон.“

— „А ти не шукав?“

„Е, та що шукав. Сніг глибокий, ніч темна, хай там потішить ся якийсь старий ополченець, от буде мати бідняга чим обігнати ся.“

Всі дуже жалували його, але він, видко, нічого не робив собі з того. Напив ся теплого чаю й каже:

„Ет, що то тисячу корон, що тут людей пропадає.“

І заснув. Я чув ще, як він крізь сон постогнував.

Але Свідеркови таки не ставало лекше, бо був дуже вищений. І за кілька днів вислали його на відпочинок до Січового Коша до Замкової Паланки. Ще перед тим подали

його до авансу на хорунжого. Він тішив ся своїм виїздом і в інтимній розмові зі мною викладав про те, як то він у Замковій Паланці обманить „підле кодро“ й виїде до Відня на студії та не втратить семестра, а бодай піде до опери й купить книжки. Притім запрошував і мене до Відня, кажучи, що я зі своєю сліпотою лекше викручу ся. „І Німкинї побачимо, а Віденки, знаєш, які!“ Так дуже мене заохочував.

Не минуло 10 днів — хтось рано входить до хати в Славську, з книжками та клунками. Свідерко з підкоченим ковніром. Я здивував ся, бо Свідерко вибирав ся до Відня.

— „Чому-ж ти не поїхав?“ питаю.

„Та, бо то бачиш ліпше відси їхати.“

І розповідає мені, що був у нашого референта при корпусній команді, Галущинського, а він сказав йому, що його як медика не затвердили в ранзі хорунжого, лиш яко команданта чети, а він сказав на те, аби його в тій ранзі не затверджували. Я кажу йому, що треба уважати на економічне забезпечення дальших студій, тим більше, що загубив гроші. А він:

„До чорта мені грошей! Я скажу собі всі відзнаки відтяти та як простий жовнір найскорше дістану ся до Відня, або навіть цілком суперарбітрую ся. І тепер уже буду шанувати ся, сидітиму коло лікаря в Славську, а при нагоді заберу ся до переведення свого пляну.“

Було се перед Великоднем. Пахло весною, хоч у горах було ще холодно. Свідерко покругив ся з чверть години по хаті, показав усілякі книжки, які купив у Мукачеві, нову мошонку на гроші, котрих не мав, вкінці трохи подумав і почав пакувати ся.

— „Де-ж ти йдеш?“

„Та йду до хлопців троха подивити ся.“

Одначе на мою намову прирік мені, що верне ще нині й поїде до Галущинського та буде старати ся о рангу хорунжого. Ще раз свято прирік, що нині верне, бо зимно, а він ще не здоров і плащ має драгий і пішов. Минув день і другий і третій — нема Свідерка. Як пішов до хлопців, так опинив ся в боєвій лінії.

Я мусів виїхати в урядовій справі й вернув у поле за який тиждень з новим набором стрільців коло 300 люда та зайхав до Рожанки. Там був я зо два тижні й довідав ся про Свідерка лиш, що мало не влучив його гранат і що він дуже тішив ся завішеннем оружя з Москалями в часі Великодня. Він загалом любив Москалів як людей і славив їх воєнну штуку, але при кожній нагоді без пощади бив їх і стріляв. Як приводили полонених, Свідерко чемно випитував їх про родину та дім, тішив ся їх оповіданням і дбав про їх харч і здоров'є. Але на полі битви не було завзятійшого противника Москалів від Свідерка.

Коло 20 квітня 1915 р. вимашерував я з новими сотнями з Рожанки до Головецька та прийшов там у ночі. На другий день побачив я Свідерка. Він проходжував ся босий по траві, показував мені російські позиції та з своєю добродушною усмішкою оповідав, як наші Стрільці „спарили“ Москалів на Мавківці.

Йому дуже сподобали ся Стрільці за те, що „се завзяті галганюги“ й „не дадуть собі наплювати в кашу.“

(Кінець буде).

Др. Осип Назарук.

Вісти.

Складайте жертви на волинські школи. Жертви посилайте на адресу: Кред. Тов. об. „Дністер“ у Львові, вул. Руська, ч. 20, на вкладкову книжечку ч. 9888 та рівночасно повідомляйте про се карткою Бюро Культурної Помочи, Львів, вул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

XXI засідання Загальної Української Ради відбуло ся у Відні дня 19 мая 1916. Голова Ради др. Кость Левицький подав звіт про діяльність Президії З. У. Р., з котрого виходить, що Президія займала ся в останніх часах побіч біжучих справ отсими важнішими:

1. Питанням про утворення постійної делегації З. У. Р. з осідком у Львові та місцевих комітетів З. У. Р. в краю. Наразі не досягнуто ще в сій справі однозгідности усіх груп, заступлених у З. У. Р.

2. Справою українського університету у Львові.

3. При нагоді зміни ц. к. намісника інтервеніювала щодо домагань, які український народ ставить до найвищого кращого урядника.

4. Заходами Президії удало ся впровадити в життя будівельну спілку, котра має вести відбудову в східній Галичині й Буковині. В справі відбудови відбула Президія ряд конференцій з президентом міністрів, з ресортовими міністрами та з галицьким намісником.

5. В чисто політичних справах Президія відбула ряд конференцій з представниками політичних партій в Австро-Угорщині. Предметом сих конференцій були основні політичні домагання українського народу, як щодо галицьких справ, так також щодо розв'язання українського питання загалом.

6. Наслідком заходів Президії удало ся виведати, що ц. і к. начальна команда Армії згодилася утворити „Начальну Команду“ українського леґіону, якій підлягатимуть усі формації Українського Січового Стрілецтва. Командантом іменованій ц. к. майор Антін Вривода.

7. У справі економічної акції на Волині удало ся Президії виведати у А. О. К. згоду на висилку делегата З. У. Р. на Волинь в цілі переведення економічної організації серед тамошнього населення. В дискусії над сим звідомленням забирали голос др. Трильовський, Темницький, Лев Левицький, Жук, Весоловський, Лукашевич і др. К. Левицький.

На основі реферату про організацію українського шкільництва в зайнятих українських землях, представленого дд. Я. Весоловським і А. Жуком, З. У. Р. прийняла до відома заходи, які в сій справі поробили досі Президії Союзу визволення України й Загальної Укр. Ради та звідомлення з праць у сім напрямі, довершених „Бюром культурної помочи у Львові“, ухвалила ряд резолюцій дотично характеру шкільництва на зайнятих українських землях, відносин до національних меншостей, фондів на удержання шкіл і т. д. Зокрема ухвалила Заг. Укр. Рада підперти збирання спеціального фонду на потреби українського шкільництва в зайнятих українських землях (чим саме займаєть ся „Бюро культурної помочи“, *Ред.*) і звернути ся з закликом до суспільности, щоб складала жертви на сей фонд. В широкій дискусії над справами українського шкільництва в зайнятих землях забирали голос: др. К. Левицький, др. К. Трильовський, Лев Левицький, Лев Ганкевич, Меленевський, Жук, Темницький, Весоловський.

Ще про виклад тайного правительственного радника проф. д-ра Альбрехта Пенка в Берліні п. з. „Україна“. До змісту викладу проф. Пенка про Україну в Берліні дня 6 мая с. р., поданого нами в однім з попередніх чисел за берлінськими часописями, подаємо доповнення на основі оригінального звідомлення, присланого нам ласкаво з Берліна. Представивши географічне положення Українців і схарактеризувавши форми будови українських земель, перейшов прелеґент до жителів України. Українці рижнять ся будовою

тіла від Москалів і їх мова також окрема від московської. Вони не хочуть, щоб їх яко „Малоросів“ протиставити або підпорядковувати Москалям, як се часто буває, та відкидають також імя „Ruthenen“, яке появило ся в Австрії та є тільки мильною транскрипцією слова „Русини“. Яко держава відогравали вони через три століття визначну роль, коли заснували київську державу. Та вона впала під напором Монголів. Опісля через п'ять століть був сей край полем боїв між Славянами, котрі спочатку жили в лісі, й татарськими та турецькими племенами, що приходили з степу, справжньою окраїною між Українцями й кочівничими народами, а саме границю означає імя Україна так само, як імя Країни в Австрії. Деколи виширано притім далеко українське населення, а на переломі XV й XVI в. зостав ся весь край на полудне від лінії Київ-Чернівці майже без людей. Одначе потім наступила реакція, поволі стали посувати ся Українці знову в південнім напрямі, а протягом обох останніх століть вони зайняли побережа Чорного моря й півніже Кавказу. Заселені ними землі ділять, як і в Німеччині, на матірні й колоніяльні; останні сягають далеко поза межі України яко географічної одности. Українці се народ 30—35 мільонів, з котрих $\frac{6}{7}$ живе в Росії, $\frac{1}{7}$ в Австрії й Угорщині. В Росії ограблено їх можности самостійного культурного розвитку, бо позбавлено їх можности плекати свою мову. Вільнійше живуть в Австрії й Угорщині, але й тут обставини не корисні для повного розвитку їх народности. Шляхта польська, торговля в жидівських руках, так само маєть ся справа в сусідніх областях Росії. Та хоч Українці представляють сьогодні народ без міщан і без власної шляхти, все-таки не можна песимістично думати про їх будучність, як се при нагоді чуло ся голоси, зокрема польських письменників. Приклад Болгарів учить, що мужицький народ може розвинути ся швидко та блискуче, коли його визволить ся від його гнобителів. Ходить саме про те, чи ядро народу здорове, а що так є з Українцями, не можна про се й сумнівати ся. Далі заселяють Українці, а се не менше важне, різко відмежену частину Європи.

Слідство проти митр. Шептицького. Міністер внутрішніх справ Б. Штюрмер розпорядив, — як доносить „Річь“, — щоб при департаменті поліції утворено окрему міністеріальну комісію для розбору й розгляду архиву митрополита гр. А. Шептицького, який добуто з замурованої скритки в святоюрських мурах у Львові. На чолі комісії стоїть генерал Клімович. Сам митрополит — як відомо — живе завжди в Курську під незвичайно строгим режимом. Не може заходити ні до латинського костела ні до церкви. Офіційно не признають його духовного чину. Проходжувати ся може тільки ранками й то під строгим доглядом у межах повіря.

Суд над редактором „Українск-ої Живни“. В московськім окружнім суді відбула ся на днях розправа проти редактора місячника „Українская Живнь“ Я. Шеремецького, сбжалованого по 3 уступі 1034 статі карного закону. Підклад розправи доволі давній. Ще в 11 книжці журналу за падолист 1913 р. поміщено статю С. Єфремова п. з. „Волчья тактика“, присвячену процесови Бейліса. В статі сказано, що председатель у процесі Бейліса був тільки для форми, бо в самій річі був він тільки маріонеткою, від котрої нитка була в руках чорносотенного студента Голубева. Суд наложив на редактора Шеремецького 200 рублів пресової карі. Незайвим буде при сій нагоді нагадати, що „справжній Москаль“ Голубев був не тільки сумним героєм процесу Бейліса, але уладжував також погроми проти київських українських товариств і редакції „Ради“. Як донесли київські часописи, Голубев погіб у боях з Австрійцями.

Український концерт у Петербурзі. „Биржевыя Вѣдомости“ оповіщують, що дня 11 марта відбув ся в Петербурзі в концертній залі шкільного закладу Тенішевської

вечір української музики „Концерт Кобзарів“, уладжений поетом Сергієм Жуком при участі артистів театрів: царських, Народнього Дому, Музикальної Драми та кобзарів: І. Кучугури—Кучеренка й Ю. Кожушка, які приїхали до Петербурга навмисне задля того, щоб узяти участь у концерті.

Виклад кн. Олександра Стурдзи в Лозанні про Україну. „Gazette de Lausanne“ принесла у 116 ч. з 16 мая таку вістку п. з. „Країна, про яку світ мильно поінформований“: „Князь Олександр Стурдза, що зробив собі імя своїми викладами в Сорбоні в Парижі, говорить сьогодні ввечері в „Народнім Домі“ (Maison du Peuple) про Україну, „край, про який світ мильно поінформований“, як говорить оповіщення. Дійсно можна б справедливійше сказати „невідомий край“ з уваги на наше незнання майже всього того, що торкається сеї дуже цікавої й гарної області нашої часті світа.

А Україна се край козаків, народу вольних лицарів, котрі своїми грудьми заслонювали культуру заходу перед нападами азійських варварів. На довго перед повстанням Москви став Київ, столиця України, спадкоємцем і розсадником византійської цивілізації та грав визначну ролю на сході Європи на полі літератури та штуки, як також і в історії.

Майже від двох століть не змогла Україна, попавши в круговорот політичних комбінацій, задержати сеї провідної ролі, з виїмкою на економічнім полі. Але так само, як Чехи, Поляки, Литовці й Фіни, прийшли також Українці до ясної свідомости свого значіння та змагають до того, щоб прилучити ся до народів, котрі можуть вільно рішати про свою національну долю. Українці тужать за великим вільним союзом на сході Європи, котрий став би запорукою рівноваги й миру поміж поєднаними братами.

Референт супроводжатиме свої висновки світляними картинками. З окремим притиском запрошуємо лозанську публіку не змарнувати доброї нагоди збагатити своє знання про славянську Европу поза Карпатами.

Чистий дохід призначений на зменшення нужди жертв війни в Росії.“

Залізничне отримання Житомира з Києвом. Рішено побудувати залізничну лінію з Житомира до Києва. Концесію одержали кн. Горчаков і інж. Началов.

Німеччина й Україна. Під таким заголовком принесла „Камбана“ в ч. 2566 статю д-ра Евгена Левицького, написану на просьбу редакції, як читаємо в примітці. В ній подає редакція найголовніші факти з політичної діяльності д-ра Евгена Левицького та підчеркує, що він від грудня 1914 р. перебуває в Берліні, де відбув багато конференцій у справі українського питання. Згадавши найважливіші факти з дипломатичної й публіцистичної діяльності українського політика в Німеччині, редакція думає, що найкраще подякує авторови за статю, бажаючи успіху українській справі. Що торкається самої статі д-ра Евгена Левицького, тут інформує він болгарську публіку про зносини України з Німеччиною під культурним, торговельним і політичним оглядом від повстання української держави по нинішній день. Навязуючи до статі Різова в „Berliner Tageblatt“, як Росія всіма силами наперла ся здобути Царгород, зазначає др. Ев. Левицький, що першою жертвою того напору Московщини на південь упав український народ. „Так україн-

ське питання являється міжнароднім питанням у найширшій змислі сього слова, питанням, значінне котрого виходить далеко поза круг інтересу одної європейської сили або навіть цілої групи сил“.

Становище Литовців. Лозанські „Annales des Nationalités“ з квітня подають яко вислід конференції литовських патріотів, відбутої в Берні в днях 1—5 марта, таку заяву: „Ми, заступники Литви, вважаємо нашим обовязком заявити, що унія між литовською й польською державою розв'язана через поділ сих держав між сусідні держави при кінці XVIII в. Отже ся унія перестала ipso facto фактично й правно існувати. Литовський народ бажає з серця польському народови здобути назад собі незалежність в обсягу його етнографічних меж, але хоче бути паном на своїй власній землі й підносить енергійний протест против усіх проб Поляків узурпувати собі законні права Литовців на Литві.“ Далі литовські провідники бажають, аби в Вільні повстав литовський університет так само як протест проти польських змагань. Вкінці порішено домагати ся в часі мирних переговорів повного визволення Литви й віднови її незалежности.

Румунська небезпека для Росії. „Новое Время“ з 4 мая пише: Поведення маленької Болгарії поділяло в деякій мірі заразливо на її сусідок, Грецію й Румунію, нейтральність котрих хитається, і є небезпека, що її нарушать на шкоду Росії.

Росія боїть ся Швеції. „Р'єч“ старається заспокоїти публіку щодо російсько-шведського конфлікту й пише: „На нещасте знаходять ся люде, які піддають ся гіпнозі чуток, самі розносять їх далі й утворюють деколи настрої, близькі до паніки.“

Рідкий випадок. Російські часописи повідомляють: Воєнно-окружний суд присудив на 6 років каторги „околоточного надзирателя“ (комісаря) Карпенка, котрий у часі окупації Росіянами міста Станиславова систематично вимушував гроші від мешканців, переважно Жидів, загрожуючи їм арештом і конфіскацією майна. Були випадки, що Карпенко приходив у суботу до синагоги, арештував усіх приєутних там і випускав їх на вільну стопу лиш після викупу.

Що російські чиновники ограбовували населення, се трапляло ся в часі російської окупації в Галичині воеди й щодня. Але що одного з сих грабіжників тепер засуджено, се дуже рідкий факт, який треба замітити.

„Новое Время“ з приводу статі в „Украинск-ій Жизні“. „Новое Время“ з 21 квітня пише, що „Украинская Жизнь“ гірко скаржить ся на штучно заціплювану Українцям мову й зазначає, що ся мова не знаходить досить признання навіть між письменниками Українцями. „Одні з них почували часом якесь духове роздвоєння й задавали собі питання, яка в них душа, хахлацька, чи московська“. Інші знов, як Мордовців, почували навіть часами потребу „привселюдно зложити покуту в тім, що мало послужили на користь рідного краю і його мови“. Треті нарешті, як Данилевський, Мачтет і Короленко, „відразу відбили ся від рідного табору (висловлюючи ся мовою Мордовцева) й не почували потреби коли небудь до неї приєднати ся“. „Вони несуть свій талант, хоч і споріднений, але все-ж-таки не рідній літературі!“ — плаче „Украинская Жизнь“. Гірке признание! Але чи не багато хоче собі сей журнал від талантів, домагаючи ся, щоб вони замкнули ся в маленькій аудиторії аматорів штучно-утвореної „української мови“.

Нова українська брошура. Олесь Чарнота. Про українське молодоміщанство. Видавництво „Рух“ у Харкові. 1916 р. Ціна 10 копійок, 8 сторінок. Короткий зміст сеї брошурки подає в „Р'єч-і“ М. Могилянський, висловлюючи декілька критичних уваг.

Арешти на Україні. „Кіевская Мысль“ з 22 квітня повідомляє з Харкова: „Тут відбули ся численні труси й арешти між учениками та робітниками. Арештовані головним робом студенти, курсистки та представники кас хорих деяких фабрик.“

Організації промисловців проти воєнно-промислових комітетів. „Кієвская Мысль“ повідомляє: „Ворожнеча між воєнно-промисловими комітетами являється не несподіванкою, а навпаки дуже симптоматичною ознакою перелому громадських настроїв. Загострення відносин між ними спричинено головним робом участю робітників у воєнно-промислових комітетах“.

Росія й Пруси. „Русский Инвалид“ переповідає вражіння кореспондента Делімель, який побував у ворожих державах. Цікаві спостереження зробив кореспондент щодо настрою Поляків в Австрії. Сей кореспондент розмовляв з капітаном польського легіону, котрий сказав йому: „Я тепер боюся за сторону Австрії проти Росіян, бо тут з нами досить добре поводитись. Після війни нам обіцяли польську республіку. Але коли доведеться воювати за Прусаків проти Росії, я перейду на бік Росії.“

Виселювання волинських Німців. „Биржевые Вѣдомости“ сповіщують, що по дотепершнім обрахункам виселено з Волині 33300 німецьких колоністів, котрих здебільша порозселено по оренбурській губернії. У декотрих повітах полишалося трохи недужих Німців, але уряд повиселює їх зараз, як тільки вони подужають.

У Тернополі — як пише до „Биржевых Вѣдомостей“ (ч. 1552) В. Унковский — весна в повному розгарі. Деревя порозвивалися, всюди зеленіють поля, зацвіла черемха, цвітуть черешні, яблуні, груші, сливи. Жара нечувана. Температура доходить до 40 ступнів Реоміра. Парки й бульвари в місті зазеленіли. Жіноцтво ходить у літніх одягах, чоловіки без накидок. Каварні перепровадилися на веранди. Розходяться лімонади й овочеві напитки у великій кількості. Ввечері міський парк і головна вулиця Міцкевича повна публіки. Населення спокійне, хоч не має й дня, щоб над містом не явилися аеропляни. Російська часопись констатує, що аеропляни союзних армій обкидають бомбами тільки залізничний шлях і дворець. Одна бомба вибухла й розбила плятформи; її сліди носить і досі штукатурка на зовнішній стіні двірця. Паніки не викликають аеропляни. Народ до всього привикає та слідить із вулиць і гірки в парку за аероплянами, які обстрілюють російські гармати й машинні кріси. До міста не доходить ще гук крісів з поля бою, тільки рев тяжких гармат...

Пернерсторфер про Україну. В 260 ч. визначного берлінського дневника „Berliner Tageblatt“ подав Енгельберт Пернерсторфер п. з. „Україна“ рецензію на книжку д-ра Ст. Рудницького „Ukraina. Land und Volk“. Широко відомий провідник австрійсько-німецької соціальної демократії зазначає зараз на вступі, що пересічний західний Європеєць не знає добре, які народи живуть на схід від Польського Королівства й Австро-Угорщини. „Правда, вчений Австрієць знав уже більше ніж від пістоліття, що на північній сході Австрії у східній Галичині й на Буковині живе окремих славянський народ, котрий не зачислив себе ні до Поляків, ні до Москалів й котрий називано Русинами. З деякого боку, зокрема з польського, проголошено їх яко винахід гр. Стадіона, що в 1846 р. став на чолі управи Галичини.“ Перестали одні обєднувати Українців, прийшли на їх місце інші. „Поляки твердили якийсь час, що українська й білоруська мова є діалекти польської. Та сю думку занехано вже давно. Тим упертійше настає на те російське правительство, що українська мова є діалект московської мови. Проти того відгризлися Українці як найрізучіше. Навіть царська Академія Наук у Петербурзі видала свою опінію в сім дусі, що українська мова є самостійною мовою.“ Правда, Українець порозуміється з бідою з Москалем, „але вони не почувають себе під національним оглядом однією. А се рішає, тим більше, що тут відіграє роллю історичний розвиток, який ішов ріжною дорогою в одних і других.“ Росія не дозволяє ніяких українських шкіл, навіть указом з 1876 р. заборонила всякі друки в українській мові. Вона боїться дозволити їм на те, бо се прискорило-б український самостійний національний розвиток,

а „Московщина зачала тільки тоді бути могутньою, коли оперла ся на Україну й використала її для своїх деспотичних і завоювальницьких цілей.“

Свою мало що не півторапальтову замітку закінчує Пернерсторфер: „Не тільки мовою різнять ся Українці від Москалів, вони мають стару славу історію; вкінці, хоч вони належать також до православної церкви, задержали все-таки довго деяку церковну самостійність і навіть до нині не втратили її цілком. Дві важні обставини прилучають ся до того, щоб зрозуміти бажане Українців відірвати ся від Росії. Се в першій мірі антропологічні риси Українців. Сильної татарської примішки, яка є в Москалів, нема зовсім в Українців. А далі — й се видається мені найважнішим — Українці звертають на захід свій погляд під духовим оглядом. Так певно має ся справа з австрійськими Українцями, на котрих російські Українці покладають великі надії. Бо в Австрії здобули вони собі, чим далі, тим більше право на національне життє й національну культуру. Тут український піємонт.“

Як ні скінчила ся-б війна, тяжко припустити, що Росія упорається з Українцями. Годі вірити, що царизм удоволить національним домаганням Українців, бо се не годиться з одною з її головних засад: безмілосердним перетоплюванням всіх „чужих“ елементів. Про се можна-б тільки думати, якби прийшло до панування найрадикальніше ліве крило революції. А се певно виключене. Так мусітиме осередня Європа, як на Польщу, так і на Україну безнастанно звертати свої очі. Досі тільки літературою зацікавлені люде знали дещо з гарної й багатой народнової творчости Українців (бодай із знаменитих перекладів Боденштедта), тепер і політики мусітимуть щораз більше займатися Україною.

Наукова книжка Рудницького се копальня відомостей про українські справи, які цікаво знати, а так писана, що для кожної освіченої людини є приємною лектурою. Шість знаменитих карт і 40 образків (типів і кравидів) творять особливо цінний додаток книжці“.

Бібліографія.

Osteuropäische Zukunft, ч. 10. Зміст: Оскар Лінден.

Україна й будучий союз наддунайських держав; тайний радник проф. Ф. Фрех. Водна дорога Дунаєм і Україна; Е. Шмід. Економічний осередок німецького мужицтва в Росії; державний радник др. В. Ляквер. Пригадки для тих, що ідуть до Болгарії; др. Павль Оствальд. Болгарія й Росія; Р. Ф. Кайндль. Німецькі муки в Росії; Артур Діке. Німецькі доходи з східної й південно-східної Європи в минувшині й будучности; др. Фальк Шупп. Проба Росії здобути північну Персію німецько-балтійськими й українськими силами; Записки (Болгарський тиждень у Німеччині. Голос розпуки з Росії. Українці й барон Бурія. Новий міст на Саві. Німецькі кодоністи-мужики під російськими хоругвами); Вісти з товариств (Український парламентарний клуб в Австрії); Бібліографія.

Зміст: Українське шкільництво в зайнятих землях і єврейська справа. — Про „кризу“ в українським політичним таборі. — М. Троцький. Початок протверезіння в Росії. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Героям Мавіки (вірш). — В. Атаманюк. Понад полем іде... (вірш). — Ряд викладів проф. Онезорге про Україну. — Др. Р. Смалль-Стоцький. Маловідома гравюра Мазени. В. І. Жовнір-Українець в австрійсько-угорській армії. — Др. О. Назарук. Підхорунжий У. С. С. Володимир Свідерський (Проба характеристики). — Вісти: XXI засідання Загальної Української Ради. Ще про виклад д-ра Альбрехта Пенка в Берліні. Слідство проти митр. Шентицького. Суд над редактором „Української Живни“. Український концерт в Петербурзі. Виклад кн. Ол. Стурдзи в Львові про Україну. Польща й Росія. Залізничне отримання Житомира з Кілієм. Німеччина й Україна. Становище Литовців. Румунська небезпека для Росії. Росія боїть ся Швеції. Рідкий випадок. „Новое Время“ з приводу статі в „Українській Живні“. Нова українська брошура. Арешти на Україні. Організація промисловців проти воєнно-промислових комітетів. Росія й Пруси. Виселювання волинських Німців. У Тернополі. Пернерсторфер про Україну. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Волод. Віберович.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.